

VYBRANÉ ASPEKTY SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO POSTAVENIA DÔCHODCOV NA SLOVENSKU

SELECTED ASPECTS OF THE SOCIO-ECONOMIC STATUS OF PENSIONERS IN SLOVAKIA

Silvia Šipikalová

Abstract

With the change of social establishment, new socio-economic conditions as well as the change of demographic behavior, in Slovak society it has been the phenomenon of population aging for several years. In Slovakia, with the increasing number of post-war years entering to retirement age, the share of the population in the post-productive age is increasing and at the same time pressures are being created on public resources. As a result of the relative increase in the number of pensioners compared to the working age population, the lower number of children born and the increase in life expectancy, pensions, health and long-term care will be particularly affected. The differentiation of earnings, which is later reflected in pension inequality, creates the undesirable differentiation of the quality of life of the population at retirement age. The aim of the paper is to identify the socio-economic status of pensioners in Slovakia on the basis of available and selected macroeconomic indicators. We will examine the selected indicators in the time period we have chosen. Based on the analysis of selected aspects of the living standards of Slovak pensioners, we will assess the limits of increasing the living standards of this selected group of the population.

Key words: population aging, living standards, pensioners

JEL Code: D19, D31, H55

Úvod

Starnutie predstavuje v živote každého jednotlivca významnú etapu a je prirodzenou súčasťou životného cyklu jednotlivca. Dovršením určitého veku sa v živote jednotlivca končí jeho produktívne obdobie a začína sa poproduktívne obdobie. Kým v ekonomicky aktívnom živote zohráva príjem a zamestnanie kľúčovú hnaciu silu blahobytu jednotlivca (a to nielen kvôli ich dôležitosti vo vzťahu k životnému štandardu ale aj pretože sú spojené so spokojnosťou so životom, so spoločenským statusom a sociálnymi kontaktmi), tak v ekonomicky neaktívnom

období blahobyt jednotlivca do veľkej miery determinuje sociálny systém, najmä dôchodkový. Každý jednotlivec sa s dovŕšením dôchodkového veku vyrovnáva osobitne a má to rôzne dosahy na kvalitu života jednotlivca či jeho domácnosti. Je veľmi dôležité, aby ľudia v poproduktívnom veku trávili čo najviac času aktívne. Činnosti vo vyššom veku prinášajú vyššiu kvalitu života dôchodcov a znamenajú aj úsporu finančných prostriedkov pre spoločnosť. Dôchodcovia ako objekt skúmania boli na Slovensku vo viacerých vedeckých štádiách či výskumných štúdiách. Autori sa zameriavajú buď na samotný proces starnutia (napr. Šprocha, Ďurček, 2018, Repková, 2018 a iní) alebo na jeho dôsledky pre spoločnosť a s tým súvisiace možné zmeny v sociálnoekonomickom systéme (napr. Luluha a kol. 2005, Rievajová a kol., 2012, Lesáková, 2014, Husáková a kol., 2018, Zubíková a kol., 2021 a iní). My nadviažeme na niektoré z nich a v nasledujúcich častiach príspevku pristúpime k identifikácii sociálno-ekonomického postavenia dôchodcov na Slovensku na základe dostupných a nami zvolenými ukazovateľmi.

Pristúpime k analýze príjmov a výdavkov v časovom horizonte 2004 – 2019, zacielieme sa na zmeny v spotrebe a štruktúre spotrebných výdavkov domácností dôchodcov a vymedzíme niektoré úskalia v spotrebe dôchodcov. V závere poukážeme na hlavné zistenia našej analýzy.

1 Demografické starnutie obyvateľstva SR

Jedným z hlavných dôsledkov zmien demografického správania sa slovenskej spoločnosti je starnutie jeho obyvateľstva. Starnutie populácie predstavuje také zmeny, pri ktorých sa mení veková štruktúra obyvateľstva, pričom dochádza k zvyšovaniu podielu vyšších vekových kategórií.

Vekovú štruktúru obyvateľstva a procesy jej formovania možno považovať za demografický jav s vysokým stupňom komplexnosti. Na rozdiel od početnej skupiny demografických javov, ktoré sa vzťahujú iba na určitú časť populácie, formovanie vekovej štruktúry a jej zmeny sa dotýkajú všetkých obyvateľov. Komplexnosť vekovej štruktúry obyvateľstva sa prejavuje i v jej multikauzálnych vzťahoch s mnohými populačnými i spoločenskými javmi (Mládek a kol., 2018).

V súčasnej vekovej skladbe obyvateľstva sa odráža dlhodobý vývoj základných demografických ukazovateľov, ako je pôrodnosť, úmrtnosť či migrácia. V roku 2019 bol podiel obyvateľstva v produktívnom veku necelých 68 %, za ním nasledovala poproduktívna zložka obyvateľstva (16,58 %). Najmenší podiel tvorilo obyvateľstvo v predproduktívnom

veku (15,83 %) ako ilustruje graf 1. Zlomovým obdobím bol rok 2018, od ktorého zaznamenávame po prvýkrát vyšší podiel poproduktívneho obyvateľstva ako predproduktívneho.

Tab 1: Veková skladba obyvateľstva (2019, %)

	Spolu	Muži	Ženy
0-14 rokov	15,83	16,62	15,07
15-64 rokov	67,59	69,86	65,42
65 a viac rokov	16,58	13,52	19,51

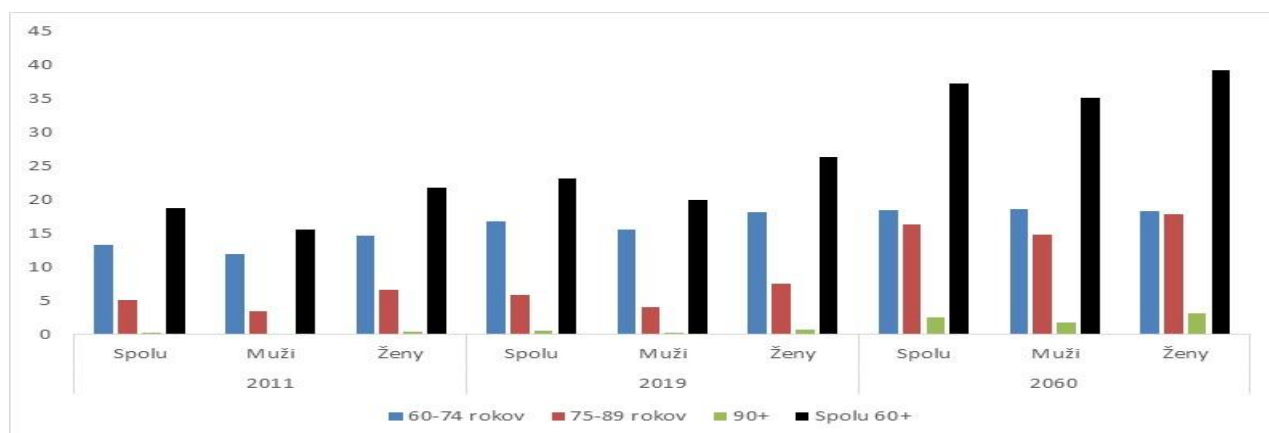
Zdroj: Štatistický úrad SR.

Z hľadiska pohlavia môžeme konštatovať, že vyšší podiel žien je len v poproduktívnej skladbe obyvateľstva, čo je dôsledkom dožívania sa vyššieho veku, lepšej prevencii ako aj lepšieho životného štýlu.

Kým dnes je rozdiel medzi obyvateľstvom vo veku predproduktívnom a poproduktívnom 0,75 percentuálnych bodov (p.b.) v prospech starších, tak podľa Prognózy obyvateľstva SR do roku 2060 (Bleha a kol.). to bude v roku 2060 až 17,25 p.b. Seniori sú jedinou vekovou skupinou, ktorá v nasledujúcich desaťročiach bude narastať a v roku 2060 bude na 100 detí vo veku do 15 rokov pripadať až 220 seniorov 65+. Ostatné vekové skupiny (0-14, 15-64) v priebehu rokov 2019 až 2060 zasiahne pokles obyvateľstva, najmä produktívneho obyvateľstva.

Vzhľadom na zameranie nášho príspevku sa bližšie pozrieme na staršie vekové kategórie. Dôchodkový vek na Slovensku je stanovený nižšie ako hranica poproduktívneho veku (65 rokov) a tak počet dôchodcov prevyšuje podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku.

Graf 1: Podiel obyvateľov vo veku 60+ (%)



Zdroj: Štatistický úrad SR(ŠÚ SR) a Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060.

V priebehu času podiel obyvateľov nad 60 rokov kontinuálne rastie a podľa prognózy môžeme očakávať, že ich v roku 2060 bude viac ako 37 %. Hoci má najvyššie zastúpenie veková kategória 60 až 74 rokov, vzhľadom na rastúcu kvalitu života sa zvyšuje podiel aj vyšších vekových skupín.

Proces starnutia slovenskej populácie môžeme ďalej vymedziť pomocou mediánu veku obyvateľstva. Kým v roku 2019 bol medián veku obyvateľa SR 41 rokov, tak podľa EUROPOP2019 to bude v roku 2060 až 49,4 roka. Prognóza demografického vývoja Eurostatu do roku 2060 poukazuje na zrýchľovanie procesu starnutia slovenského obyvateľstva.

Iným demografickým indikátorom reflektujúcim zrýchľovanie procesu starnutia je zvyšovanie strednej dĺžky života. Od roku 2004 do roku 2019 sa zvýšila stredná dĺžka života mužov o 4,04 rokov na 74,31 rokov a u žien o 3,01 rokov na 80,84 rokov. V roku 2060 dosiahne stredná dĺžka života u mužov úroveň 82,4 rokov (+8,09 rokov oproti 2019) a u žien 87,6 rokov (+6,76 rokov oproti 2019).

Rast týchto demografických ukazovateľov je odrazom nielen ekonomického rozvoja krajiny, ale aj lepšej starostlivosti o verejné zdravie, zlepšenia stravovania obyvateľstva či zvyšovania vzdelanostnej a kultúrnej vyspelosti krajiny. Na druhej strane starnutie populácie prináša so sebou vážne ekonomické, sociálne ale aj politické dôsledky. Vysoké náklady na zabezpečenie občanov v starobe ako aj starostlivosť o starých ľudí zvyšuje tlaky na verejné financie. Nemožno opomenúť skutočnosť, že so zvyšovaním rokov dožitia, sa zvyšuje závislosť starších ľudí od pomoci rodinných príslušníkov či iných osôb.

2 Sociálno-ekonomické charakteristiky postavenia slovenských dôchodcov v spoločnosti

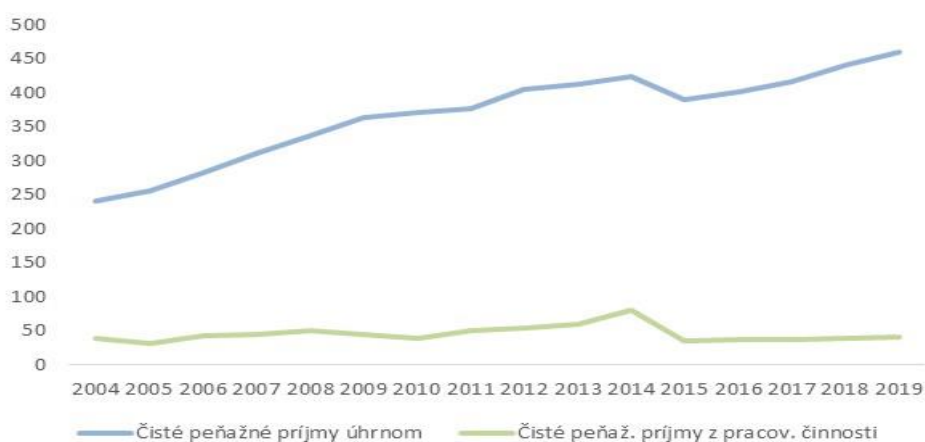
Život na dôchodku je neoddeliteľnou súčasťou životného cyklu a dotýka sa každého z nás. Sociálno-ekonomická situácia dôchodcu je závislá od jeho predchádzajúcej pracovnej kariéry, rodinných či majetkových pomerov, zdravotného stavu ale aj od jeho spotrebiteľského správania či životného štýlu. Bližšie sa zameriame na základné ukazovatele ako sú príjmy a výdavky domácností dôchodcov.

2.1 Peňažné príjmy domácnosti dôchodcov

V roku 2019 poberalo na Slovensku viac ako 1 409 000 obyvateľov dôchodkovú dávku a výdavky na dôchodky tvorili 8,3 % HDP. Podľa údajov Štatistického úradu SR najviac dôchodcov poberalo starobný dôchodok (vyše 77 %), potom invalidný dôchodok (skoro 18

%) a len necelé 1 % občanov využilo možnosť požiadať o predčasný starobný dôchodok. Hlavným zdrojom príjmu domácnosti dôchodcov sú tak sociálne príjmy, ktoré tvoria viac ako 88 % celkových príjmov domácnosti. Participácia ľudí v dôchodkovom veku na trhu práce je pomerne nízka, v roku 2019 bolo pracujúcich vo vyššom veku (60+) necelých 7 % obyvateľov (vo veku 60 až 74 to bolo 6,7 % a vo veku 75+ to bolo 0,08%). Podiel príjmov z pracovnej činnosti u starších pracujúcich je zastúpený v minimálnej miere a od roku 2015 môžeme pozorovať stagnáciu pracovných príjmov spôsobenú nižšou pracovnou aktivitou tejto vekovej skupiny.

Graf 2: Čisté peňažné príjmy domácnosti dôchodcov (mesiac, Eur)

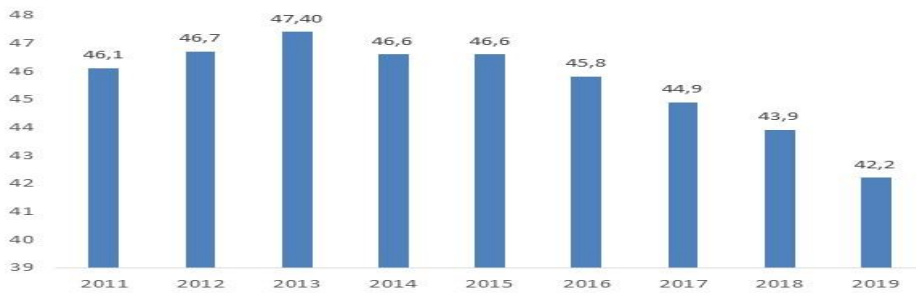


Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

Čisté peňažné príjmy domácnosti dôchodcov kontinuálne rastú, s výnimkou roku 2015, kedy bol zaznamenaný ich pokles v dôsledku zníženia príjmov zo zamestnania a podnikania domácnosti dôchodcov. Odchod dôchodcov z trhu práce sa tak nepriaznivo odrazil v celkovej príjmovej situácii domácnosti.

Výška dôchodkových dávok v jednotlivých krajoch SR reflektuje regionálne rozdiely v pracovných príjmoch ako aj životných podmienkach obyvateľov krajov. Priemerná mesačná výška sólo dôchodku bola v roku 2019 najvyššia v Bratislavskom kraji (511 Eur) a najnižšia v Prešovskom kraji (399 eur). V Košickom, Trnavskom a Trenčianskom kraji bola priemerná výška sólo dôchodku približne na úrovni celoslovenského priemeru (430 Eur).

Graf 3: Podiel priemernej mesačnej výšky starobného dôchodku k priemernej brutto mzde (%)



Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

Priemerná výška starobného dôchodku nedosahuje ani 50 % priemernej hrubej mzdy a tak po skončení pracovnej aktivity musia ľudia na dôchodku čeliť zmenenej príjmovej situácii.

Keďže domácnosti dôchodcov sú závislé od dôchodkových dávok, pre kvalitu života obyvateľstva v dôchodkovom veku je určujúci dobre nastavený a fungujúci dôchodkový systém. Zvyšovanie nárokov na verejné zdroje spojené so starnutím populácie boli jedným z impulzov spustenia dôchodkovej reformy na Slovensku s cieľom zavedenia viacdrojového financovania a diverzifikovania zdrojov v starobe. Akékoľvek opatrenia zamerané na podporu finančnej udržateľnosti dôchodkového systému by mali byť spojené s dôveryhodnosťou pre budúce generácie garantovaním adekvátnej miery náhrady pre starších občanov, zabezpečujúci minimálne zachovný model životnej úrovne. Pri rozhodovaní o ďalších reformných krokoch sa javí ako vážna otázka zabezpečenie rovnováhy medzi finančnou a sociálnou udržateľnosťou dôchodkového systému. (Rievajová a kol., 2012, s. 475). V súčasnosti sa diskutuje o zmene zákonov upravujúcich 3 piliere dôchodkového systému v SR, ktoré sa však v prípade schválenia dotknú najmä budúcich dôchodcov a je ťažko predvídať, či sa pozitívne odrazia vo finančnom zabezpečení občanov v starobe.

2.2 Peňažné výdavky domácnosti dôchodcov

Významným indikátorom kvality života seniorov je rozsah a štruktúra ich spotreby. Skutočne dosiahnutý materiálny štandard života domácností seniorov je v konečnom dôsledku určovaný hlavne množstvom a štruktúrou spotreby a ďalej kvalitou, povahou a značkami spotrebovávaných tovarov a služieb.

Ak považujeme spotrebné výdavky domácností za výsledok rozhodnutí na báze potrieb, limitovaných zdrojov a preferencií, manifestuje sa v nich nielen odlišný spôsob a štýl

života, ale aj nerovnosti v rozložení príjmov a deprivácia. Tieto faktory zohrávajú významnú rolu práve v spotrebnom rozhodovaní domácností dôchodcov (Lesáková, 2014, s. 824).

Charakter výdavkov dôchodcov dlhodobo poukazuje na trend, že nosná časť výdavkov je orientovaná na uspokojovanie základných potrieb, najmä na potraviny a bývanie. V roku 2019 mali najväčší podiel na výdavkoch domácnosti slovenských dôchodcov potraviny (27,3 %), za ktorými nasledovali výdavky na bývanie (25,2 %). Potom nasledovali ostatné výdavky (7,2 %), doprava (6,6 %) a zdravie (5,4 %). V období rokov 2004 až 2019 sa znížil podiel výdavkov na potraviny na celkových výdavkoch o 3,3 p.b. a podiel výdavkov na bývanie na celkových výdavkoch o 3,9 p.b. Naopak sa zvýšil podiel výdavkov na ostatné výdavky (2,3 p.b.) a podiel výdavkov na dopravu na celkových výdavkoch (2,3 p.b.).

Rozdelením jednotlivých zložiek peňažných výdavkov domácnosti dôchodcov podľa troch sfér spôsobu života: výdavky mimopracovného času, voľného času, prierezové výdavky (Laluha a kol., 2005) zaznamenávame za roky 2004 až 2019 u výdavkov mimopracovného času pokles o 7 p.b.

Tab. 2: Štruktúra výdavkov domácnosti dôchodcov na mimopracovný čas

Výdavky mimoprac. času	2004		2011		2019	
	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%
Čisté peňažné výdavky z toho	236,94	100	332,08	100	348,69	100
Potraviny a nealk. nápoje	72,43	30,6	86,84	26,1	95,35	27,3
Alkohol. nápoje a tabak	6,80	2,9	9,62	2,90	10,30	3,0
Odievanie a obuv	8,90	3,8	12,40	3,7	10,19	2,9
Bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	68,98	29,1	90,35	27,2	87,74	25,2
Nábytok, byt. vybavenie a bežná údržba bytu	10,46	4,4	14,77	4,4	16,17	4,6
Zdravie	10,82	4,6	16,16	4,9	18,81	5,4
Spolu výdavky mimoprac.času	178,39	75,4	230,14	69,2	238,56	68,4

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

V roku 2019 bol podiel výdavkov na mimopracovný čas na celkových výdavkoch 68,4 %. Ide o najnižší podiel od roku 2004.

Tab. 3: Štruktúra výdavkov domácnosti dôchodcov na voľnočasové aktivity

Výdavky voľného času	2004		2011		2019	
	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%
Čisté peňažné výdavky z toho	236,94	100	332,08	100	348,69	100
Rekreácia a kultúra	10,92	4,6	20,27	6,1	16,73	4,8
Vzdelávanie	0,6	0,3	0,25	0,1	0,4	0,1
Hotely, kaviarne a reštaurácie	3,19	1,3	7,31	2,2	12,27	3,5
Spolu voľnočasové výdavky	14,71	6,2	27,83	8,4	29,4	8,4

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

U výdavkov dôchodcov na voľnočasové aktivity v priebehu skúmaného časového obdobia zaznamenávame ich nárast (+2,2 p.b.) ale treba podotknúť, že tieto výdavky tvoria len 8,4 % podielu na celkových výdavkoch domácnosti dôchodcov. Výdavky na voľný čas a rozvoj človeka sú tak zastúpené v nepostačujúcej miere.

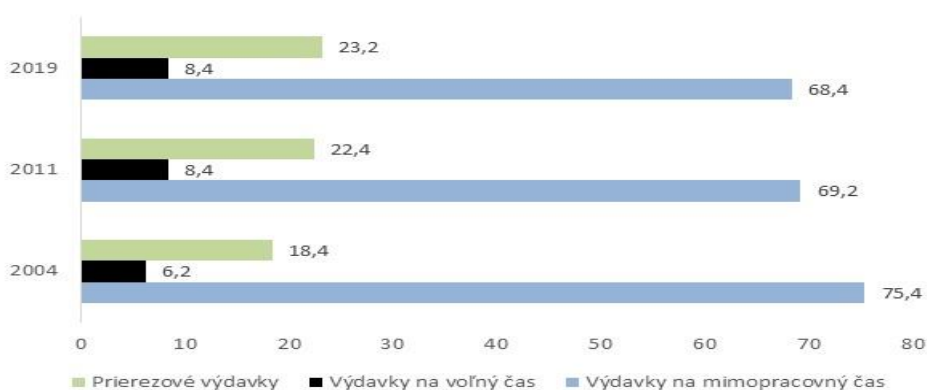
Tab. 4: Štruktúra prierezových výdavkov domácnosti dôchodcov

Prierezové výdavky	2004		2011		2019	
	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%	Eur/mesiac/os	%
Čisté peňažné výdavky z toho	236,94	100	332,08	100	348,69	100
Rozličné tovary a služby	13,68	5,8	16,00	4,8	17,75	5,1
Doprava	10,19	4,3	15,47	4,7	23,01	6,6
Pošta a telekomunikácie	8,3	3,5	14,69	4,4	14,88	4,3
Ostatné výdavky	11,68	4,9	27,92	8,4	25,11	7,2
Spolu prierezové výdavky	43,85	18,5	74,08	22,3	80,75	23,2

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

Podiel prierezových výdavkov domácnosti dôchodcov bol celkovo 23,2 % v roku 2019. Tento druh výdavkov (pozri tab. 4) vzrástol od roku 2004 do roku 2019 o 4,7 p.b.

Graf 4: Celková štruktúra výdavkov domácnosti dôchodcov (mesiac, %)



Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

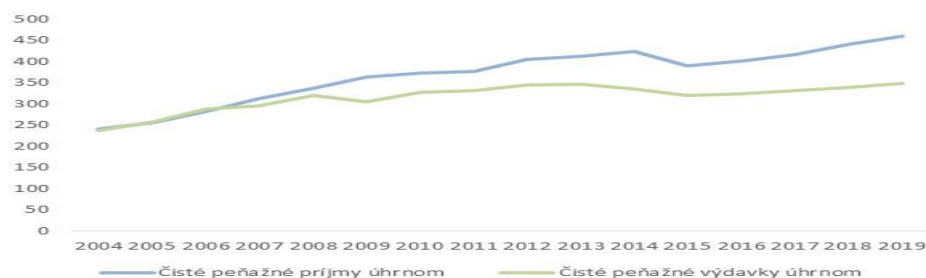
Môžeme konštatovať, že v sledovanom období rokov 2004 až 2019 sa síce znížili výdavky dôchodcov na mimopracovný čas ale úmerne sa zvýšili prierezové výdavky a výdavky na voľný čas sa zvýšili v minimálnej miere.

2.3 Bilancia príjmov a výdavkov domácnosti dôchodcov

Vývoj spotrebiteľských cien a obmedzenosť finančných zdrojov spôsobuje tlak medzi príjmami a výdavkami dôchodcov, čoho následkom je, že niektoré skupiny domácnosti dôchodcov sa musia v spotrebe uskromňovať viac ako iné. Vývoj čistých peňažných príjmov

a čistých peňažných výdavkov ukazuje na pozitívny trend, keď od roku 2007 čisté peňažné príjmy dôchodcov prevyšujú ich čisté peňažné výdavky.

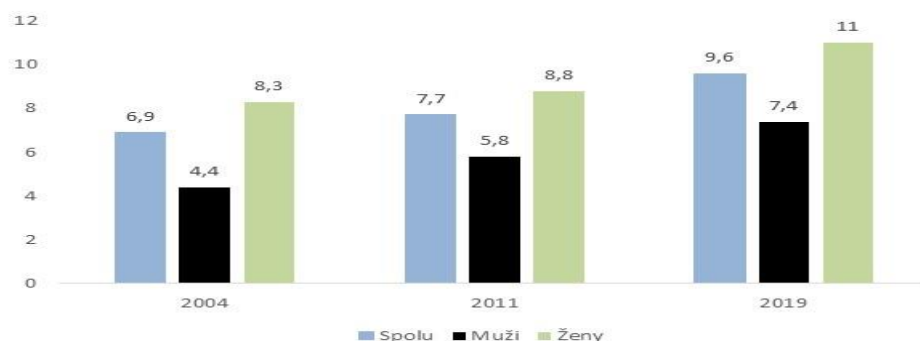
Graf 5: Čisté peňažné príjmy a čisté peňažné výdavky domácnosti dôchodcov (mesiac, Eur)



Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

Rast dôchodkových dávok, valorizačný mechanizmus, postupné viaczdrojové financovanie dôchodkových dávok či ďalšie sociálne opatrenia (minimálny dôchodok, vianočný príspevok, 13. dôchodok) prispeli tiež k tomu, že miera úspor dôchodcov sa každoročne zvyšuje. Rast peňažných príjmov sa odráža viac v miere rastu úspor ako v raste výdavkov a tak si dôchodcovia šetria na nepredvídateľné výdavky. Musíme mať však na zreteli dôchodkovú diferenciáciu a jej regionálny rozmer. Niektorá časť dôchodcov sa ocitá v riziku chudoby. Od začiatku štatistického zisťovania EU-SILC na Slovensku sa zvyšuje miera rizika chudoby dôchodcov, ktorá v roku 2019 dosiahla úroveň takmer 10 %. Oproti východiskovému roku je to nárast o 2,7 p.b.

Graf 6: Miera rizika chudoby dôchodcov po sociálnych transferoch (%)



Zdroj: Vlastné spracovanie na základe štatistických údajov verejnej databázy DATACUBE ŠÚ SR.

Pri oboch pohlaviach zaznamenávame rastúci trend. U žien dôchodkýň pozorujeme vyššiu mieru rizika chudoby, čo je spojené predovšetkým s nižšími dôchodkami.

Záver

Starnutie populácie je neodmysliteľnou súčasťou demografického vývoja na Slovensku a podľa uskutočnených prognóz či na národnej alebo medzinárodnej úrovni podiel obyvateľov v poproduktívnom veku niekoľkonásobne prevýši podiel obyvateľstva v predproduktívnom veku za niekoľko desaťročí. So zvyšujúcou sa ekonomickou prosperitou, lepšou zdravotnou starostlivosťou ale aj vďaka osobnému pričineniu jednotlivca narastá počet rokov strávených na dôchodku. Občan si tak svoje finančné zdroje musí rozdeliť na dlhšie časové obdobie ako tomu bolo v minulosti. Hlavným zdrojom príjmov na dôchodku je dôchodková dávka, pracovné príjmy sú zastúpené v minimálnej miere. Občania na dôchodku sú tak prevažne odkázaní na starobné dôchodky a ich úspory z produktívnej etapy životného cyklu, pokiaľ im ich životná situácia dovolila vytvárať. Dlhodobá priemerná výška starobného dôchodku nedosahuje ani 50 % priemernej mzdy, čo spôsobuje prehodnotenie spotrebiteľského správania u väčšiny dôchodcov. Približne 10 % dôchodcov má nízky príjem, vďaka ktorému sa ocitajú v riziku chudoby. Analýza výdavkov domácností dôchodcov v období rokov 2004 až 2019 nám umožňuje formulovať niekoľko zistení. Napriek poklesu výdavkov na potraviny a bývanie v sledovanom období, stále zostáva hlavná časť výdavkov orientovaná na uspokojovanie základných potrieb. Zvyšujú sa výdavky na dopravu, poštu a telekomunikačné služby ako aj rozličné tovary a výdavky na voľný čas narastajú v minimálnej miere. V skúmanom období dochádza k znižovaniu peňažných výdavkov na celkovom peňažnom príjme domácností dôchodcov, k uskromňovaniu sa v spotrebe a k odkladaniu použitia peňažných príjmov. Súvisí to s obavou z budúcnosti ale aj s vytváraním rezervy na zabezpečenie starostlivosti v súvislosti so zhoršujúcim zdravotným stavom. Rôznorodosť tejto vekovej skupiny si vyžaduje zvýšenú pozornosť ako aj ciele opatrenia sociálnej politiky štátu tak, aby bol zabezpečený dôstojný život v starobe.

PodĎakovanie

Príspevok je výstupom projektu VEGA 1/0251/19 "Investície domácností do bývania a možností ich alternatívneho využitia ako dodatočného príjmu v čase poberania dôchodkovej dávky“.

Literatúra

Bleha, B., Šprocha, B., Vaňo, B. (2018). *Prognóza obyvateľstva Slovenska do roku 2060*. Bratislava: Infostat, 2018. 75 s. ISBN 978-80-89398-37.

European Commission. (2021). *The 2021 Ageing Report. Economic&Budgetary Projections for the EU Member States (2019-2070)* https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip148_en_0.pdf

Eurostat. Prognóza demografického vývoja EUROPOP2019. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>

Husáková, M., Rievajová, E., Sika, P., Šipikalová, S. (2018). The Reverse Mortgage as a Financial Tool for Increasing the Living Standard of Seniors in the Slovak Republic. *Ekonomický časopis – Journal of Economics*, 66(6), 621-640. 0013-3035.

Laluha, I., Ošková, S., Stanek, V. (2005). Kvalita života, sociálne nerovnosti a diferenciácia obyvateľstva. *Sociológia – Slovak Sociological Review*, 37(2), 119-142. 0049-1225.

Lesáková, D. (2014). Tendencia spotrebiteľského správania a spotreby v domácnostiach dôchodcov na Slovensku. *Ekonomický časopis – Journal of Economics*, 62(8), 823-841. 0013-3035.

Mládek, J., Káčerová, M., Stankovičová, I. (2018). Regionálna diferencovanosť populačného starnutia v Európe. *Geographia Cassoviensis*, 12(1), 92-109. 1337-6748.

Repková, K. (2018). Odchod do dôchodku z perspektívy životného cyklu a aktívneho starnutia. *Journal socioterapie*, 4(3), 33-40. 2453-7543.

Rievajová, E., Sika, P., Husáková, M. (2012). Dôchodkový systém v zmenených sociálno-ekonomických podmienkach vo väzbe na príjmovú situáciu dôchodcov. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 44(4), 456-477. 0049-1225.

Šprocha, B., Ďurček, R. (2018). Prospektívny prístup pri regionálnej analýze procesu populačného starnutia na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, 12(2), 212-223. 1337-6748.

Štatistický úrad SR: verejná databáza DATAcube. <http://datacube.statistics.sk/>

Zubíková, A., Švejnová-Höesová, K., & Chytil, Z. (2021). Vybrané determinanty zamestnanosti osôb v postproduktívnom veku na trhu práce v Českej a Slovenskej republike. *Politická ekonomie*, 69(2), 170-192. doi: 10.18267/j.polek.1302

Kontakt

Silvia Šipikalová

Katedra sociálneho rozvoja a práce

Národohospodárska fakulta

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava

SR

Mail: silvia.sipikalova@euba.sk